

Iordan
DATCU

Memoriile lui Nichita Smochină

Abstract

Anthropologist, known for his studies about the Romanian customs and traditions from Bessarabia and Transnistria, Nichita Smochină consigned his memoirs, which were finally edited in 2009. The author had great and crucial life experiences. He met Lenin, after the Bolshevik leader took control over the Russian Empire. Also he was among Marshall Ion Antonescu's counsellors during the Second World War. In this quality, he assisted to a meeting with Adolf Hitler. In addition to this, he was very close to Mihail Sadoveanu, who accepted the ethnologist's proposal to write a book about Transnistria. The USSR's offensive in 1944 hindered this plan and Sadoveanu became a communist adherent. After 1948, Nichita Smochină was persecuted by the Romanian totalitarian regime which retired him the title of Honorary Member of the Romanian Academy.

Keywords: Nichita Smochină, memoirs, I. V. Lenin, Marshall Ion Antonescu, Adolf Hitler, Mihail Sadoveanu, communist regime, persecutions.

Numele lui Nichita Smochină se întâlnește doar în câteva dicționare iar opera sa de etnograf, antropolog, de filozofie a dreptului și de istoric a rămas în publicațiile vremii și în cele câteva volume pe care le-a publicat. În *Dicționarul etnologilor români* (ediția a doua, 1998 și ediția a treia, 2006) m-am ocupat, firește, de studiile sale despre obiceiurile românilor de peste Nistru, apărute între anii 1924 și 1939, în publicații periodice precum *Calendarul Ligei Culturale*, *Ramuri*, *Drum drept*, *Societatea de mâine*, *Tribuna românilor transnistrieni*, *Mol-*

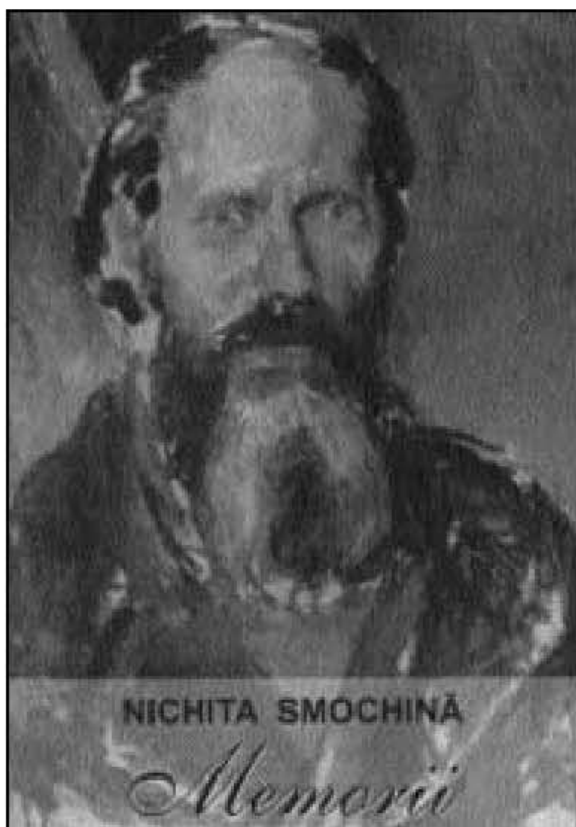
dova nouă și *Anuarul Arhivei de folclor*. Un studiu mai amplu despre el, tot pe aceeași tematică, am publicat în volumul meu *Repere în etnologia românească* (2002).

Restrânsa cunoaștere, după 1944, a operei și vieții sale este profund nedreaptă pentru că în personalitatea sa avem unul din cei mai vajnici apărători ai drepturilor românilor transnistrieni, pentru care el a pledat în organisme cum au fost Comitetul pentru ajutorarea moldovenilor refugiați din Transnistria, delegația la Congresul minorităților de pe lângă Societatea Națiunilor de la Geneva, Ministerul pentru Minorități de la București, în fine ca președinte al Consiliului Național din Transnistria; pentru că, în fine, a desfășurat, pentru aceeași cauză, o intensă activitate publicistică, în publicațiile conduse de el *Tribuna românilor transnistrieni* (1927-1928), *Moldova nouă* (1935-1941), *Transnistria* (1941-1944), ca și altele.

S-a născut în anul 1894 la Mahala, plasa Lunca, județul Tiraspol, a absolvit, a absolvit, în anul 1924, la Iași (unde se refugiase în 1919), Facultatea de Filozofie și Drept iar între anii 1930 și 1935 s-a specializat la Paris. La 2 iulie 1942 Academia Română l-a ales printre membrii ei de onoare.

Volumul Nichita Smochină, *Memorii* (Editura Academiei Române, 2009, 618 p.) vine să remedieze redusa cunoaștere a omului și a operei sale. Cartea se deschide cu un amplu capitol despre Valea Nistrului, care face legătura cu studiile sale de etnografie, pe care le-am amintit mai sus și la care autorul lor face doar o mențiune bibliografică acum. Evocă o zonă bogată, cu grădini fără garduri, nepăzite de nimeni, cu vii pline de roadă, bogății care i-au adus zonei faima de „Californie românească”. Alte însemnări privesc obiceiuri ale locuitorilor și îndeletniciri ale lor, ca pescuitul și navigația.

Așezarea satelor este o altă secțiune a studiului. Locuitorii au nume care certifică originea lor românească. Dintre ei, fac obiectul unor portrete pline de culoare câteva tipuri care i-au rămas etnografului întipărite în memorie: cucoana Garafina, boierul Cociurghin, moș Ion Prilipceanu, moș Iacob Agachi, moș Toader a Sândoroaiei, moș Fidot Raiu, moș Tănasă moscalul, poreclit Turbincă, asemenea celebrului personaj al lui

Ion Creangă, moș Gheorghe Hozunu, Gheorghe Murgu, clarinetistul Timošca, Ităc croitorul. Alte pagini evocă localitatea Dubăsari, care avea 10000 locuitori și avea, în afară de ulița poștei, doar o stradă pietruită (*burcuită*), astfel că atunci când ploua se făcea în centrul târgului „un glod aproape până la genunchi”.

Cel mai întins spațiu din carte este ocupat însă de evocarea periplului său ca apărător al transnistrienilor. Încă din tinerețe, ca președinte al zemstvei (1918), ca prefect la Tiraspol și ca deputat în Rada ucraineană, s-a devotat cauzei românilor de peste Nistru. Nu s-a sfiit să se adreseze, în această chestiune, a românilor de dincoace și de dincolo de Nistru, chiar lui V.I. Lenin, întrevvedere pe care o evocă astfel: „intrând în biroul lui Lenin, el era așezat pe un vechi fotoliu luxos, cu șapca de muncitor în cap, l-am salutat cu cuvintele: Bună ziua, tovarășe Lenin. Sunt ofițer de pe frontul caucazian, delegat, la Petrograd, într-o chestiune militară și am luat parte întâmplător la mitingul dumneavoastră în problema autodeterminării popoarelor fostului impe-

riu rus. Ca moldovean m-a interesat această chestiune în cea mai mare măsură și am considerat drept o obligație a mea aceea de a vă vizita și a afla părerea dumneavoastră, fiind convins că ridicați problema națională cel mai bine în comparație cu ceilalți revoluționari ruși. De aceea, vă rog, în numele compatrioților mei moldoveni, să explicați cum vedeți dumneavoastră această chestiune și ce ne așteaptă pe noi moldovenii în viitor. Care va fi situația noastră în viitoarea configurație socială a popoarelor de diferite naționalități, sau dacă într-adevăr va fi continuată exploatarea naționalităților. El m-a ascultat până am terminat alocuțiunea mea, apoi, cu ochi de asiat mongol pe jumătate parcă închiși, îmi spune: Dumneavoastră, tânăr ofițer, faceți agitație pe frontul caucazian în favoarea înfrățirii cu soldații turci, pentru încetarea războiului și încheierea păcii fără anexiuni și fără alte contribuții imperialiste. Dumneavoastră moldovenii nu aveți nici un fel de interese pentru care să luptați de partea Rusiei, care de veacuri a înrobitorul poporul vostru. Moldovenii din punct de vedere cultural se găsesc mult înaintea rușilor. De aceea, constituiți-vă în regimente naționale moldovenești și cu baioneta în mână cucerii și consfinții libertatea, pe care nimeni nu o va face cadou poporului vostru moldovenesc. Adică, cu toți moldovenii risipiți prin toată Rusia, deci într-un efort comun, creați o singură și puternică forță împotriva opresiunii exercitate de statul velicorus. Vă plângeți că nu aveți nici un răspuns la problema voastră națională. Eu vă răspund însă categoric: limba voastră. Nu trebuie să vă preocupe biserica. Aceasta este opiu pentru poporul vostru. Ea nu vă trebuie. Rețineți, prin forțe proprii sunteți obligați să vă creați școala moldovenească și, repet, presa. Țineți minte însă, împotriviți-vă aventurierilor de tot soiul. Feriți-vă, de asemenea, de România moșierească. Inspirați-vă de la românii voștri de același sânge, dar, iarăși, ferii-vă de a cădea în labele boierilor exploatareți români. Dimpotrivă, faceți agitație în rândul maselor și transformați România boierească într-o țară proletară. Noi, bolșevicii, ne pronunțăm pentru pace imediată, fără anexiuni și contribuții, pentru autodeter-

minarea până la despărțirea completă de Rusia și crearea statelor independente." Un discurs de la un capăt la altul tipic bolșevic, de ale cărui promisiuni Smochină avea să-și dea seama fără întârziere, când a lor săi „luându-li-se toată averea au rămas goi, li- piți pământului, mai rău decât pe timpul sclavajului”.

La Iași, începând din 1919 și apoi la București și-a continuat lupta. Cunoștințele sale cu o serie de personalități le-a folosit în acest scop. O mare prețuire a avut pentru Nicolae Iorga, atât pentru contribuția la istoria Transnistriei, cât și pentru ajutorul nemijlocit ce l-a acordat locuitorilor ei în vremuri de restriște. Marele istoric i-a recenziat lui Smochină, înainte de a-l cunoaște, în *Revista istorică*, studiul *Din trecutul românesc al Transnistriei ...* S-a zbatut să-i obțină burse în anii când Smochină s-a aflat la Paris și l-a primit „ca ospitant, apoi următorii doi ani, ca membru cu drepturi depline” la Școala română de la Fontenay-aux-Roses. Pan Halippa, de care-l lega aceeași politică pan-românească, l-a ajutat și când era student la Iași și când a fost la studii în Franța. „Dacă n-ai fi fost D-voastră la mijloc nici gând nu putea fi de Paris” – îi scria Smochină la 1 decembrie 1930. Cu Gheorghe Brătianu a călătorit, în timpul primului război mondial, în Crimeia, unde acesta spera să găsească corespondența bunicului, său, Ion C. Brătianu, cu țarul Nicolae I. I-a admirat tăria de caracter, pe care a arătat-o și în închisoare: „Se zice că la închisoare ar fi fost vizitat de o personalitate sovietică, care i-a pretins ca în schimbul vieții să facă o declarație compromițătoare, că Basarabia este provincie rusească, ceea ce el a refuzat cu indignare.”

L-a admirat pe mareșalul Ion Antonescu, pentru că „a fost în fond un mare iubitor de țară și om cinstit”, pentru că a așteptat de la el o rezolvare decisivă a problemei românilor dintre Prut și Nistru și de dincolo de Nistru, rezolvare pe care o și promisese pe o rezoluție a Asociației Românilor Transnistrienți, unde a scris: „Să știe dl Smochină că voi face dreptate chiar cu securea!” În calitate de consilier al mareșalului, l-a însoțit la toate întâlnirile cu Hitler, la una dintre ele având prilejul să remarce demnitatea lui Ion Antonescu, care l-a oprit pe logoreicul fū-

rer” cu cuvintele astea «Stai, te rog, să vorbesc eu mai întâi ca militar și ca om mai în vârstă» și i-a demonstrat problema Ardealului timp de două ore.” Cu un alt prilej, mareșalul s-a exprimat asupra modului cum a înțeles Hitler problema războiului și a păcii: „Hitler a făcut o mare greșală, încât dea Dumnezeu să câștige războiul! El a declarat război la trei forțe oculte, invizibile dar foarte puternice: papalității, evreimii și fracmasoneriei. Este o mare greșală și nimeni nu-l poate corecta. Pe evreime putea foarte ușor s-o atragă de partea sa, iar după război se putea răfui cu ea, nu însă în modul acesta de a o distruge, căci este neomenos.”

Nu a agreat anumite comportamente umane ale lui Mihail Sadoveanu, pe care l-a cunoscut participând, la Iași, în cadrul lojei masonice „Vasile Alecsandri”, unde, săptămânal, Smochină a vorbit despre transnistrienți. Când Smochină a plecat la Paris, Sadoveanu l-a rugat să-l prezinte laudativ Marelui Maestru al Marelui Orient. Acesta, avea să afle Smochină chiar de la el, avea despre Sadoveanu următoarea opinie: „le frère Sadoveanu aime beaucoup l'argent et

chez francmaçonnerie roumaine pour lui est une question d'argent". Cu un alt prilej, în 1935, i-a cerut autorului *Baltagul* un exemplar dintr-o carte a sa pentru ca să-l trimită iubitorilor de literatură de dincolo de Nistru. Sadoveanu însă i-a cerut lui Smochină să facă demersuri pentru a i se cumpăra 800 de exemplare dintr-un roman al său, ceea ce Smochină n-a putut face. I-a cerut celui care publicase *Drumuri basarabene* să scrie o carte similară despre Transnistria. Sadoveanu a acceptat, a cerut suma de zece milioane, însă ofensiva rusească a compromis proiectul. Nu sunt acestea singurele reproșuri, altele fiind aduse autorului lui *Mitrea Cocor*: „a devenit la bătrânețe un mare comunist și a trădat pe toți frații francmasoni, care au umplut pușcăriile până la șapte ani, cum este cazul cu profesorul Costică Motaș, prietenul meu. La vremea comuniștilor, Sadoveanu și-a însușit toate covoarele lojii masonice." Acuzații grave, pe care nu avem cum să le dovedim. Mai mult decât atât, Sadoveanu a încercat să-l atragă pe Smochină de partea comuniștilor. „Dar eu scrie acesta din refugiul meu în munți i-am răspuns că de azi înainte suntem pe doi poli: eu am îmbrățișat cununa de spini iar el laura comunismului. Viitorul va judeca!"

Și el, și toate neamurile sale au avut de suferit din partea comuniștilor. Ca represalii la faptul că a emigrat, în 1919, la Iași, familia i-a fost deportată în Siberia, cu excepția tatălui, care a fost împușcat la zidul bisericii. Mama sa a fost arestată de către bolșevici, care i-au rupt urechile pentru a-i lua cerceii. Pe Nina, soția lui Dumitru, fiu al unchiului Nichita, „au omorât-o sovieticii când se retrăgeau spre Odesa, după ce și-au bătut joc de dansa mai mulți soldați comuniști cu

toate că ea căzuse în leșin. Apoi au împușcat-o și i-au vârât baioneta în gură și în mitră, și în burtă."

El însuși, după instaurarea comunismului în România, a fost „urmărit și de ruși și de guvernul comunist român, ca «dușman al poporului»" S-a ascuns, cu nume false, în munți, dar a fost descoperit și au urmat, cum scrie, închisoarea și „fabrica de bățai", i s-a anulat pensia, i s-a retras titlul de membru de onoare al Academiei Române, i s-a

interzis să citească la Biblioteca Academiei Române.

Un destin mai fericit n-a avut nici opera sa. O importantă lucrare a sa, care avea 500 de pagini și urma să apară, la Chișinău, în o mie de exemplare, fusese tipărită parțial, însă a fost distrusă, împreună cu localul tipografiei, când Basarabia a fost ocupată, în 1940, de către sovietici. Comuniștii români i-au confiscat un volum care conținea articolele sale apărute în anii 1932-1933 în revista „Moldova nouă". Ambasadorul sovietic la București a cumpărat tot tirajul care mai rămăsese din lucrarea *Republica Moldovenească a Sovietelor*.

După 1965, Nicolae Ceaușescu personal l-a chemat la CC al PCR, interesat ce se afla în lăzile cu documentele destinate Conferinței de pace separată pe care o intenționa mareșalul Ion Antonescu pentru ieșirea României din război, conferință la care urma să ia parte și Smochină. Conducător de un securist în Banat, la Caransebeș, unde Smochină îngropase, după 23 august 1944, cele trei lăzi, a constatat că ele putreziseră: „Dar totul era putred – scrie Smochină – și am plâns ca un copil, căci în lăzi se cuprindeau documente inedite românești și statistici nepublicate – secrete sovietice asupra românilor din Transnistria și de peste Bug." I s-a creat o pensie, însă el dorea cu deosebire să i se restituie titlul de membru de onoare al Academiei Române. A fost refuzat spunându-i-se că această recunoaștere i-ar supăra pe ruși, veșnica scuză a atâtor lașități, care a dus, între altele, la falsificarea istoriei românilor, la cenzurarea atâtor opere ale clasicilor români, ale istoricilor de seamă. A fost repus în drepturi ca membru de onoare la 3 iulie 1990, adică la un deceniu de la moartea sa (14 decembrie 1980).

Nu știm ce pregătire are îngrijitorul ediției *Memorii*. Știm bine că ediția trebuia să fie însoțită de unele note explicative. De asemenea, că sunt prea multe nume greșite, de genul: Clemanceanu (Clemenceanu), Eugen Filoti (Filotti), Magearu (Madgearu), Iden (Eden), Kilinger (Killinger), Halipa (Halippa), Giorgi Pacu (Giorgio Pascu), Fontanay-aux-Roses (Fontenay), a unor expresii ca *Jur valachium* (jus valachicum). Am pus formele corecte între paranteze.